

WARTOŚCI PREFEROWANE PRZEZ OSOBY DOROSŁE POCHODZĄCE Z RODZIN PEŁNYCH I ROZWIEDZIONYCH

URSZULA SOKAL

ABSTRACT. Sokal Urszula, *Wartości preferowane przez osoby dorosłe pochodzące z rodzin pełnych i rozwiedzionych* (Values preferred by adults from full and divorced families). *Rodzina w czasach szybkich przemian, Roczniki Socjologii Rodziny*, XIII, Poznań 2001. Adam Mickiewicz University Press, pp. 161-176. ISBN 83-232-1172-8. ISSN 0867-2059. Text in Polish with a summary in English.

Urszula Sokal, Bałtycka Wyższa Szkoła Humanistyczna (Higher School of Humanistics), ul. Marszałka Piłsudskiego 33, 75-501 Koszalin, Polska–Poland.

Pojęcie wartości, funkcjonujące na gruncie nauk społecznych – między innymi: filozofii, socjologii, psychologii jest wieloznaczne, bowiem odnosi się do różnych klas przedmiotów. Wartości pozostają zawsze w relacjach z innymi faktami, mają charakter kontekstowy. Z tego względu znaczenie terminu nie zawsze podawane jest w formie definicji.

Dla filozofów być wartością – znaczy być tym i niczym innym, istnieć jako wartość, niezależnie od czegokolwiek innego. Tak ujmowana wartość „musi być rozumiana i doświadczana »sama w sobie«; w swej transcendencji w stosunku do wszystkiego, co wartość ma lub co jest wartością”¹.

W literaturze socjologicznej spotykamy się z definicjami wartości zawierającymi następujące elementy:

a) formalny – oznaczający wartości jako mierniki, a nie jako dobra; wartości występują tu jako kryteria wyboru celów, są zasadami zachowania, wyobrażeniami tego co godne pożądania,

b) rzeczowy – odnoszący się do przedmiotu wartości, do tego, co jest wartościowane; wartości determinują kierunek aktywności jednostki,

c) normatywny – odnoszący się do oceny; np. dobry, słuszny, preferowany itp.

Elementy te można wyróżnić między innymi w definicji J. Szczepańskiego przedstawiającej wartość jako „dowolny przedmiot materialny czy idealny, ideę lub instytucję, przedmiot rzeczywisty lub wymaginowany, w stosunku do którego jed-

¹ W. Stróżewski, *W kręgu wartości*, Kraków 1992, s. 60.

nostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku, przypisują mu ważną rolę w życiu swoim i dążenie do jego osiągnięcia odczuwają jako przymus. Wartościami są te przedmioty lub stany rzeczy, które jednostkom i grupom zapewniają równowagę psychiczną, dają zadowolenie, dążenie do nich lub ich osiągnięcie daje poczucie dobrze spełnionego obowiązku, lub te, które są niezbędne do utrzymania wewnętrznej spójności grupy, jej siły i jej znaczenia wśród innych grup”².

Przykładem definicji traktujących wartości jako przekonania jest ujęcie D. Krecha i R. S. Crutchfielda, według których „wartość jest szczególnie ważnym rodzajem przekonania, podzielanych przez członków społeczeństwa lub przedstawicieli różnych pozycji w społeczeństwie, dotyczących tego, co jest godne pożądania (*desirable*) dobre, lub co powinno być”³.

Połączenie stanowisk akcentujących ujmowanie wartości jako przedmiotów i jako przekonania znajdujemy w definicji W. Wiśniewskiego. Pisze on: „...wartości, to czyjeś sądy jednostkowe czy zbiorowe o tym, co godne pożądania lub odrzucenia, będące rezultatem wartościowania opartego na normach i zasadach – które są jego korelatami – występujących w obrębie danej grupy czy kultury. Sądy takie, modyfikowane warunkami sytuacyjnymi, a więc podlegają częściej niż normy zmienności, mogą przypisywać cechę wartościowania określonym przedmiotom, właściwościom lub stanom rzeczy”⁴.

Na inny jeszcze element definicji wartości wskazuje M. Misztal – „wartości są to zjawiska ze sfery świadomości, dla których specyficzne jest współwystępowanie komponentów: poznawczego, emocjonalnego i normatywnego. Obok wiedzy o przedmiocie emocjonalnego doń stosunku, elementem konstytuującym wartość jest przekonanie o tym, iż dany przedmiot, stan rzeczy czy sposób działania jest właściwym i akceptowanym społecznie obiektem pragnień i dążeń ludzkich”⁵.

Cechą wyróżniającą definicje o charakterze socjologicznym jest umieszczenie wyznawanych przez jednostkę wartości w szerszym kontekście wpływów grupy społecznej. Same wartości mogą być traktowane jako⁶:

- 1) „przedmioty i przekonania o nienormatywnym charakterze, determinujące względnie podobne przeżycia psychiczne i działania jednostek – członków grup społecznych,
- 2) przekonania rozpowszechnione w grupie społecznej, określające godne pożądania sądy i zachowania członków tej grupy,
- 3) przekonania pojedynczych jednostek lub przekonania rozpowszechnione w grupach społecznych, określające godne pożądania cechy poszczególnych grup społecznych lub społeczeństwa jako całości”.

² J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1972, ss. 97-98.

³ M. Misztal, *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa 1980, s. 37.

⁴ W. Wiśniewski, *Władza, dobrobyt i wykształcenie w systemie wartości społeczeństwa polskiego*, Warszawa 1985, ss. 530-531.

⁵ M. Misztal, *Wykształcenie jako wartość*, Warszawa 1984, s. 187.

⁶ M. Misztal, *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa 1980, s. 18.

Wartości, które zostały przez jednostkę zinternalizowane lub stanowią przedmiot jej orientacji, zaliczamy do wartości o charakterze jednostkowym czyli psychologicznym. Definicje o charakterze psychologicznym określają więc wartość jako⁷:

- 1) „element systemu przekonań jednostki o nienormatywnym charakterze,
- 2) element systemu przekonań jednostki o normatywnym charakterze,
- 3) przekonanie innych ludzi na temat stanu psychicznego, fizycznego lub działań jednostki, uważanych za godne pożądania,
- 4) przedmiot, który zaspokaja potrzeby jednostki,
- 5) obserwowalne zachowania jednostki”.

Zdaniem E. P. Hollandera „wartości można rozważać jako główne komponenty postaw, które kierują zachowaniem zmierzającym do pewnych preferowanych celów”⁸. Definicję wiążącą pojęcie wartości z oceną dokonaną przez innych ludzi z punktu widzenia zdrowia psychicznego jednostki sformułował K. Dąbrowski. Autor utożsamia pojęcie wartości ze zdolnością człowieka do rozwoju indywidualnego i społecznego, nawet jeżeli nie uświadamia on sobie tego.

Kolejna wyróżniona kategoria psychologicznych definicji wartości uwzględnia stany wewnętrzne i związane z nimi przedmioty zewnętrzne. Wartości traktowane są jako przedmioty zaspokojenia potrzeb ludzkich. Przykładem może być definicja S. Ossowskiego, według której wartości są „przedmiotami naszych pragnień”⁹.

W literaturze przedmiotu występują także definicje utożsamiające wartości z działaniem. F. B. Skinner określa wartości jako wzmocnienia pozytywne. „Jako wartości można więc określić wszelkiego rodzaju konsekwencje danego zachowania, które sprawiają, że zachowanie to z dużym prawdopodobieństwem zostanie powtórzone”¹⁰. Ludzie dążą więc do osiągnięcia określonych rzeczy nie ze względu na sposób ich odczuwania, ale dlatego, że stanowią one pozytywne lub negatywne wzmocnienia.

Definicje wartości mogą odnosić się również do wzorców zachowania. W *Słowniku psychologii* A. S. Rebera czytamy: „wartość – ogólna, abstrakcyjna zasada wyznaczająca wzorce zachowania w danej kulturze czy społeczeństwie, którą – w efekcie procesu socjalizacji – członkowie danego społeczeństwa skłonni są wysoko cenić”¹¹. Jest wartością zatem strukturą wyuczoną, przyjmowaną przez dzieci najpierw od rodziców, a potem od nauczycieli, grup rówieśniczych, mediów i szerokiego społeczeństwa.

Na potrzeby rozpatrywanego problemu badawczego, dotyczącego wartości preferowanych przez osoby dorosłe pochodzące z rodzin pełnych i rozwiedzionych, wybrano definicję traktującą wartości jako elementy systemu przekonań jednostki,

⁷ Tamże, s. 17.

⁸ Tamże, s. 20.

⁹ S. Ossowski, *Z zagadnień psychologii społecznej, Dzieła*, t. III, Warszawa 1967, s. 72.

¹⁰ F. B. Skinner, *Poza wolnością i godnością*, Warszawa 1978, s. 124.

¹¹ A. S. Reber, *Słownik psychologii*, Warszawa 2000, s. 810.

posiadające cechy specyficzne, pozwalające na odróżnienie ich od ogółu przekonań. W ten sposób ujmuje wartości M. Rokeach. Teoria wartości tego autora jest częścią ogólniejszej od niej teorii osobowości, czyli systemu przekonań. Systemy wartości są strukturami wyodrębnionymi i położonymi bardzo centralnie w systemie przekonań. Świadczy to o ich wadze i doniosłych funkcjach regulacyjnych. Osobowość, czyli system przekonań każdego człowieka, składa się z ogromnej liczby pojedynczych przekonań. Autor wyróżnia trzy ich rodzaje¹²:

- a – deskryptywne bądź egzystencjalne, które można oceniać w kategoriach prawdy i fałszu;
- b – ewaluatywne, które orzekają o obiekcie przekonania, że jest on dobry lub zły;
- c – preskryptywne i proskryptywne, tj. nakazujące i zakazujące, które orzekają o przedmiocie przekonania, że jest on pożądaný bądź niepożądaný.

Wartości są przekonaniem trzeciego rodzaju. M. Rokeach definiuje je jako „stałe przekonanie, iż określone postępowanie lub ostateczny cel życia jest indywidualnie i społecznie bardziej atrakcyjny niż inne cele życiowe”¹³; są to więc pewne standardy kierujące ludzką aktywnością.

Wartości tworzą hierarchiczny system będący „trwałą organizacją przekonań o preferowanych sposobach postępowania lub ostatecznych stanach egzystencji, uporządkowanych według względnej ważności”¹⁴. Centralne położenie przekonań powoduje, że trudno ulegają one zmianom. Jeżeli jednak dojdzie do ich zmiany, to występują znaczące reperkusje w całym systemie poznawczym. Z powyższych rozważań wynika, że wartości trudno przeorganizować, a ich zmiana odbija się echem w postawach i zachowaniu człowieka.

Ważnym motywem inicjującym zmianę w systemie przekonań jest dążenie do utrzymania i polepszenia wyobrażeń o samym sobie. Jeśli wyobrażenia dotyczące własnej osoby budzą niezadowolenie z siebie, oznacza to, że jednostka dostrzegła niezgodność czy dysonans między swoimi przekonaniem, szczególnie tymi, które dotyczą własnego „ja”.

M. Rokeach przyjmuje, że ogólna liczba wartości cenionych przez ludzi nie jest zbyt duża i wynosi kilka tuzinów. Różny natomiast może być stopień ważności ich dla poszczególnych osób. Autor wyróżnia dwie podstawowe grupy wartości:

- 1) ostateczne – najważniejsze, ponadsytuacyjne cele ludzkiego życia;
- 2) instrumentalne – ogólne sposoby postępowania przydatne przy realizacji wartości ostatecznych.

Obie grupy wartości wchodzi w skład Skali WARTOŚCI – testu służącego do badania systemu wartości u młodzieży i osób dorosłych opracowanego przez M. Rokeacha, którym posłużono się w prowadzonych badaniach.

¹² M. Rokeach, *The nature of human values. The Free Press, New York 1973*, ss. 6-7.

¹³ Tamże, s. 5

¹⁴ Tamże.

Wartości są bardzo istotnymi dla jednostki strukturami, spełniając następujące funkcje¹⁵:

- 1) spełniają rolę kryterium (standardu) wyboru dążeń ogólnospołecznych;
- 2) funkcjonują jako standard integracji jednostki ze społeczeństwem;
- 3) funkcjonują jako standard wyboru indywidualnej drogi życia w ramach określonego społeczeństwa;
- 4) różnicują społeczną sferę osobowości ludzkiej, a tym samym różnicują dążenia ludzi.

Zarówno obserwacje życia codziennego, jak i badania naukowe wskazują, że ludzie cenią wiele różnych wartości, ale angażują się bardziej lub mniej w urzeczywistnienie jednej czy drugiej spośród nich. Wybrane wartości stają się fundamentalnymi, determinującymi, organizującymi i motywującymi działanie jednostki.

Ważne jest nie tylko to, jakie wartości człowiek ceni, pragnie i realizuje, ale też, jaki jest ich układ. „System wartości służy pełniejszemu rozwojowi tego, co w człowieku najbardziej ludzkie, co odróżnia go od innych istot żywych”¹⁶.

Człowieka od innych istot odróżnia również fakt, że przez całe życie związany jest ze specyficzną grupą społeczną, jaką jest rodzina. Jest ona „pierwszym i naturalnym kręgiem środowiskowym do którego wchodzi dziecko przez fakt narodzin. Od narodzin aż do jego pełnej dojrzałości, rodzina odpowiedzialna jest za zaspokojenie jego potrzeb i wychowanie”¹⁷. Rodzinę można scharakteryzować jako „grupę złożoną z osób połączonych jednym z dwóch typów stosunków społecznych: stosunkiem małżeństwa i stosunkiem rodzic – dziecko, co oznacza, że jest ona grupą określoną przez trwałe i zalegalizowane stosunki seksualne dwojga partnerów, dających życie swym dzieciom, uzależniających je od siebie w początkowej fazie życia, a jednocześnie przyjmujących na siebie zadanie wprowadzenia ich w życie”¹⁸.

Rodzina lokuje się na czołowych miejscach systemów wartości w wielu krajach. Traktuje się ją z jednej strony jako wartość samą w sobie, wartość a priori, z drugiej jako „producenta” swoistych systemów wartości, związanych z typem rodziny. Rodzina „przekazuje potomstwu wiedzę o otaczającym świecie, dziedzictwo kulturowe oraz przygotowuje do pełnienia dorosłych ról społecznych”¹⁹. Przekazywanie treści kulturowych socjalizowanym dokonuje się wewnątrz grupy rodzinnej poprzez²⁰:

- przykład i naśladownictwo,
- system nakazów i zakazów,
- działalność inspirującą ze strony osób socjalizujących, pobudzającą odpowiednio ukierunkowaną aktywność wychowanka,
- system kontroli społecznej realizowany poprzez proces nagradzania i represji.

¹⁵ C. Matuszewicz, *Psychologia wartości*, Warszawa–Poznań 1975, ss. 41-42.

¹⁶ K. Ostrowska, *W poszukiwaniu wartości*, Gdańsk 2000, s.9.

¹⁷ S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke, *Pedagogika rodziny*, Toruń, 1997, s. 26.

¹⁸ F. Adamski, *Socjologia małżeństwa i rodziny*, Warszawa, 1984, ss. 14-21.

¹⁹ S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny*, s. 38.

²⁰ Z. Tyszka, *Socjologiczne aspekty socjalizacji w rodzinach współczesnych*, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne”, nr 4-5, 1973.

Proces socjalizacji dotyczy głównie kształtowania osobowości dziecka. Na gruncie rodziny dokonuje się to dzięki stosunkom międzyosobowym, wśród których szczególną uwagę zwraca się na więzi emocjonalne, wartości, postawy, osoby znaczące. W rozumieniu psychologicznym socjalizacja to proces „kształtowania w jednostce – na podstawie uogólnienia doświadczeń w środowisku społecznym i przekazywania w toku procesów komunikacji społecznej określonych, zdeterminowanych społecznie i kulturowo, wewnętrznych regulatorów czynności i zachowań wraz ze schematami czynności, a także wzorów i reguł poznawczego ujmowania, opracowywania i interpretowania doświadczenia indywidualnego oraz jego emocjonalnego przeżywania i wartościowania”²¹.

Procesy zachodzące w rodzinie – związane z jej funkcją socjalizacyjno-wychowującą towarzyszą kształtowaniu się doświadczeń dziecka. Uczy się ono w domu rodzinnym, co może być wartością i jak ją urzeczywistniać. Przez cały czas poznaje też i przyjmuje nowe wartości, tworząc z nich swoisty system. W ciągu życia jednostka zmienia swe systemy wartości, rozwija je i doskonali. Odkrywa, co dla niej jest ważne, pożądane, cenne, wartościowe, na czym ta wartość polega i jak ją realizować w swoim życiu. Wartości stają się motorem działania człowieka, kryterium wartościowania siebie, innych, otaczającego świata.

Znaczenie rodziny jest szczególnie istotne, gdyż jako środowisko przypisane zaspokaja ona wszystkie potrzeby dzieci, odgrywa istotną rolę w całym życiu społecznym jednostki. Wyposaża młode pokolenie w dyspozycje psychiczne i motywacje do działań ważnych w pełnieniu ról rodzinnych i pozarodzinnych, kształtując stosunek do norm i wartości oraz określając cele działalności życiowej.

Rodzina wspólna wartości tworzy się na trzech względnie niezależnych płaszczyznach²²:

1) zasad postępowania, ujawniających stosunek do przyjętych w zbiorowości wzorów zachowań kształtowanych w kontaktach wewnątrzrodzinnych i pozarodzinnych,

2) kryteriów oceny, odzwierciedlających psychospołeczny aspekt procesu wartościowania, wyrażający się w umiejętności poprawnej identyfikacji wartości,

3) realizacji podzielanych i akceptowanych celów planowanej aktywności.

Procesy socjalizacji niosą ze sobą również konkretne niebezpieczeństwa, na które należy zwrócić uwagę przy kształtowaniu systemu wartości. Ich źródeł można dopatrywać się w:

- niekorzystnym oddziaływaniu środowiska społecznego,
- braku warunków i możliwości wytworzenia się głębszych więzi w rodzinie,
- indywidualnym znaczeniu wartości dla jednostki,
- nieprawidłowym przekazie międzypokoleniowym.

²¹ M. Tyszkowa (red), *Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną*, Poznań 1985.

²² J. Piekarski, *Rodzina w międzygeneracyjnej transmisji wartości. Wybrane problemy metodologiczne i propozycje rozstrzygnięć*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, t. III, 1991, s. 124.

Jedną z nieprawidłowości jest oparcie się na rozkazach, przede wszystkim na „atrybucjach” tj. na instrukcjach, które przyjąć trzeba *implicite*. Poprzez specyficzne formy komunikowania polegające na mistyfikacji, na wypełnianiu instrukcji bez ujawnienia świadomości ich znaczenia, rodzina może przekazywać dziecku swoisty system wartości. Dziecko staje się więc tym, kim każą mu być rodzice, przyjmuje wartości, które mu przekazują.

Przy wpajaniu nadrzędnych autotelicznych wartości, jakimi są miłość i wolność, może dochodzić do wytworzenia poczucia winy wynikającego z przedkładania własnego wyboru i własnych doświadczeń dziecka nad wpojone przez rodzinę i społeczeństwo.

Rodzina przekazuje dziecku wartości bez względu na swój skład osobowy czy jest rodziną pełną, w której mamy oboje rodziców i dzieci, czy rodziną niepełną, w której brak jednego rodzica. Brak rodzica może być spowodowany rozwodem, śmiercią lub podjęciem decyzji o samotnym rodzicielstwie. Badania dotyczące preferencji wartości przeprowadzono w dwóch grupach osób dorosłych. Jedną grupę stanowiły osoby wywodzące się z rodzin pełnych, drugą osoby z rodzin rozwiedzionych.

Rozwód jest coraz powszechniejszym zjawiskiem społecznym. Stale wzrasta liczba rozwodzących się małżeństw, zmienia się podejście do tematyki. Rozwód nie jest obecnie traktowany tylko jako wynik dysfunkcji rodziny, ale także jako jeden ze sposobów rozwiązywania kryzysu rodzinnego. Nie zmienia to jednak faktu, że przeżycie rozwodu rodziców jest bardzo stresującym i traumatyzującym dla dzieci wydarzeniem. Radzenie sobie z rozwodem rodziców przez dzieci, zależnie od ich wieku, trwa nawet ponad dziesięć lat²³. W tym czasie dochodzi do reorganizacji życia, która może powodować dalsze zaburzenia w sferze osobowości, w skład której wchodzi także wartości.

Badaniami objęto 97 osób pochodzących z rodzin pełnych, w tym 69 kobiet i 28 mężczyzn oraz 96 osób pochodzących z rodzin rozwiedzionych – 66 kobiet i 30 mężczyzn. Wszystkie osoby były w wieku od 20 do 34 lat i od rozwodu ich rodziców minęło minimum 10 lat.

Skala Wartości M. Rokeacha zastosowana w badaniach składa się z dwóch podskal:

1. Skali wartości ostatecznych,
2. Skali wartości instrumentalnych.

Do wartości ostatecznych autor zaliczył: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo rodziny, dojrzałą miłość, dostatnie życie, mądrość, poczucie dokonania, poczucie własnej godności, pokój na świecie, prawdziwą przyjaźń, przyjemność, równowagę wewnętrzną, równość, szczęście, świat piękna, uznanie społeczne, wolność, zbawienie, życie pełne wrażeń. Wartości wymieniane w grupie wartości instrumentalnych to: ambitny, czysty, intelektualista, kochający, logiczny, niezależny, obda-

²³ M. Farnicka, *Jak sobie poradzić z rozwodem rodziców (Według koncepcji Wallerstein)*, „Problemy Rodziny” 1999, Nr 2-3.

rzony wyobraźnią, odpowiedzialny, odważny, opanowany, o szerokich horyzontach, pogodny, pomocny, posłuszny, uczciwy, uprzejmy, uzdolniony, wybaczący.

Zadaniem osób badanych jest porangowanie najpierw wartości ostatecznych, a następnie instrumentalnych w taki sposób, aby najważniejsza wartość otrzymała rangę pierwszą, a najmniej ważna – osiemną.

Wybory dokonane przez kobiety pochodzące z rodzin pełnych przedstawia tabela 1.

Tabela 1

Rangi przypisywane przez kobiety pochodzące z rodzin pełnych wartościom ostatecznym

Wartości ostateczne N = 69	Rangi																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Bezpieczeństwo narodowe	2	5	1	4	4	4	1	2	4	5	4	4	1	8	3	12	3	2
Bezpieczeństwo rodziny	25	12	11	9	1	1	5	1	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0
Dojrzała miłość	7	6	7	10	8	6	2	4	4	2	1	3	2	0	1	2	3	1
Dostatnie życie	0	3	3	4	2	3	3	3	1	5	1	3	8	8	7	6	3	6
Mądrość	6	11	15	8	5	7	1	2	6	2	0	3	3	0	0	0	0	0
Poczucie dokonania	0	1	3	0	1	3	3	5	5	5	6	7	6	10	3	5	4	2
Poczucie własnej godności	4	4	9	5	7	5	5	9	1	2	4	7	2	0	2	2	0	0
Pokój na świecie	2	5	5	5	3	1	2	6	5	0	5	3	7	6	4	1	7	2
Prawdziwa przyjaźń	0	3	5	7	7	9	8	5	5	5	2	4	3	2	4	0	0	0
Przyjemność	0	0	1	1	1	2	3	2	4	11	7	5	5	6	9	5	4	
Równowaga wewnętrzna	4	4	1	4	10	8	5	3	4	4	6	4	4	4	3	0	0	1
Równość	1	3	0	1	2	4	5	6	3	6	4	8	7	3	7	3	3	3
Szczęście	7	6	6	5	8	7	8	7	3	3	5	0	3	1	0	0	0	0
Świat piękna	0	0	0	0	1	0	1	1	2	2	6	4	3	11	8	11	11	8
Uznanie społeczne	0	0	0	2	1	4	2	4	8	4	7	2	4	5	9	3	7	7
Wolność	2	2	2	1	5	2	14	6	9	8	5	5	4	1	0	3	1	0
Zbawienie	9	4	0	2	3	3	0	2	2	2	3	1	0	4	7	4	7	16
Życie pełne wrażeń	0	0	0	0	0	1	1	0	3	8	1	3	5	1	6	7	15	18

Najwyżej cenioną wartością jest bezpieczeństwo rodziny. Zostało ono sklasyfikowane w przeważającej większości (82,5%) na czterech pierwszych pozycjach. Rangę pierwszą przyporządkowało mu 25 (36,2%) kobiet, rangę drugą 12 (17,4%), trzecią 11 (15,9%), a czwartą 9 (13,0%). Wysoko stawianą wartością jest mądrość. Jedenaście osób (15,9%) umieszcza ją na miejscu drugim, a 15 (21,7%) na trzecim. Kolejna ważna wartość to dojrzała miłość. Rangę czwartą przypisuje jej 10 (14,5%) członkiń grupy, a piątą 8 (11,6%).

Wśród cenionych wartości, ale zajmujących rangi od 5 do 7, znajdują się jeszcze: poczucie własnej godności, prawdziwa przyjaźń, równowaga wewnętrzna, szczęście, wolność.

Niskie miejsca na skali ważności zajęły: przyjemność, równość, uznanie społeczne, dostatnie życie, poczucie dokonania, pokój na świecie i bezpieczeństwo narodowe.

Najmniej cenioną wartością w tej grupie było życie pełne wrażeń. Najniższą rangę przypisało mu 18 (26,1%) badanych, a przedostatnią 15 (21,7%). Nisko umieszczona została wartość określana jako świat piękna. Znaczna liczba osób – 49, co stanowi 71,0% zaznaczyła jej miejsce pomiędzy 14 a 18 rangą.

Zbawienie było jedyną wartością, którą kobiety pochodzące z rodzin pełnych określiły zarówno jako najbardziej (9 – 13,0%), jak i najmniej cenną (16 – 23,2%).

Tabela 2 przedstawia ważność wartości ostatecznych dla kobiet pochodzących z rodzin rozwiedzionych. Za najważniejszą wartość uznają badane bezpieczeństwo rodziny. Na pierwszym miejscu stawia ją 28 (42,4%) osób, na drugim 15 (22,7%). Wśród innych ważnych wartości – rangi od 3 do 5 – znalazły się: poczucie własnej godności, szczęście, mądrość, równowaga wewnętrzna, wolność oraz dojrzała miłość.

Tabela 2

Rangi przypisywane przez kobiety pochodzące z rodzin rozwiedzionych wartościom ostatecznym

Wartości ostateczne N = 66	Rangi																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Bezpieczeństwo narodowe	5	0	2	0	3	2	4	1	4	3	4	7	3	5	5	6	7	5
Bezpieczeństwo rodziny	28	15	5	4	3	1	1	3	2	1	1	1	0	0	0	1	0	0
Dojrzała miłość	5	7	5	9	1	4	7	5	2	5	3	3	1	3	2	3	0	0
Dostatnie życie	2	2	3	3	4	6	8	3	2	5	3	2	3	3	3	2	4	8
Mądrość	7	7	10	7	3	7	12	2	4	1	4	0	2	0	0	0	0	0
Poczucie dokonania	0	1	2	1	1	2	1	6	4	3	5	4	6	6	9	6	5	4
Poczucie własnej godności	1	4	11	7	7	3	4	7	4	6	3	2	1	3	0	2	1	0
Pokój na świecie	4	5	2	4	1	2	1	4	6	4	1	4	8	7	4	2	6	1
Prawdziwa przyjaźń	2	3	4	2	6	5	7	10	7	7	4	4	2	0	1	1	1	0
Przyjemność	0	1	1	1	0	1	2	5	3	6	6	9	5	9	6	7	4	0
Równowaga wewnętrzna	3	7	6	10	9	6	3	1	5	1	1	2	3	4	2	1	1	1
Równość	0	1	2	5	3	5	2	1	5	2	8	7	5	5	7	4	3	1
Szczęście	3	8	6	8	9	8	6	7	0	1	3	2	3	0	1	0	0	1
Świat piękna	0	0	0	0	0	0	1	0	3	4	8	4	7	9	6	10	12	2
Uznanie społeczne	0	0	1	1	3	3	3	2	4	5	2	7	10	6	6	7	3	3
Wolność	1	2	2	3	10	6	4	6	9	7	4	4	2	1	1	1	3	0
Zbawienie	3	3	2	0	4	4	0	1	1	2	3	2	3	4	5	7	8	14
Życie pełne wrażeń	1	1	2	1	1	0	1	2	2	3	3	2	2	1	6	5	10	23

Dla połowy (33 – 50,0%) badanych osób w tej grupie najmniej cenną wartością jest życie pełne wrażeń. Nisko cenione są także: świat piękna, zbawienie, bezpieczeństwo narodowe, poczucie dokonania. Średnie rangi zostały przypisane następującym wartościom: prawdziwej przyjaźni, równości, uznaniu społecznemu, przyjemności, pokojowi na świecie. Dostatnie życie zostało zaliczone przez podobną liczbę osób do średnio i nisko cenionych wartości.

Mężczyźni pochodzący z rodzin pełnych (12, tj. 42,8%) również za najcenniejszą wartość uważają bezpieczeństwo rodziny. Wysoko cenioną wartością w tej grupie badanych jest także mądrość. Sześć osób (21,4%) umieściło ją na pozycji drugiej i tyle samo (6 – 21,4%) na pozycji trzeciej. Wśród wartości średnio cenionych znalazły się: dojrzała miłość, szczęście, dostatnie życie, poczucie własnej godności oraz przyjemność.

Do nisko cenionych wartości zaliczyli mężczyźni z tej grupy badanych równość, poczucie dokonania, uznanie społeczne, świat piękna, pokój na świecie i bezpieczeństwo narodowe. Na ostatniej – 18 randze – umieściło 9 osób (32,1%) zbawienie.

Przy wartościach: prawdziwa przyjaźń, równowaga wewnętrzna, wolność, życie pełne wrażeń rozkład wyborów rang był równomierny, co nie pozwala na ustalenie stopnia ich ważności dla badanych. Wybory grupy mężczyzn pochodzących z rodzin pełnych przedstawia tabela 3.

Tabela 3

Rangi przypisywane przez mężczyzn pochodzących z rodzin pełnych wartościom ostatecznym

Wartości ostateczne N = 28	Rangi																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Bezpieczeństwo narodowe	0	0	0	1	1	2	0	0	1	1	0	0	3	3	2	2	6	6
Bezpieczeństwo rodziny	12	4	1	2	2	2	0	2	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Dojrzała miłość	3	2	1	1	6	3	1	2	2	2	1	1	1	0	0	1	0	1
Dostatnie życie	3	2	2	3	0	2	1	6	0	2	1	1	1	1	2	0	0	1
Mądrość	1	6	6	3	4	1	3	1	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0
Poczucie dokonania	0	0	1	1	1	3	3	2	0	2	1	3	2	3	5	0	1	0
Poczucie własnej godności	0	2	2	3	2	0	3	3	5	1	3	0	1	2	0	1	0	0
Pokój na świecie	1	0	1	1	1	0	0	0	4	0	1	2	1	0	4	2	8	2
Prawdziwa przyjaźń	0	3	2	2	3	3	2	2	2	2	0	1	3	2	0	1	0	0
Przyjemność	0	0	1	0	3	2	2	1	3	5	2	2	0	0	2	4	1	0
Równowaga wewnętrzna	0	3	2	0	1	4	3	3	1	1	4	2	2	1	1	0	0	0
Równość	0	0	0	3	0	1	1	1	2	3	2	1	2	5	4	0	2	1
Szczęście	3	3	1	3	0	6	5	0	1	4	1	1	0	0	0	0	0	0
Świat piękna	1	0	0	0	0	0	0	1	0	2	3	1	4	4	2	5	2	2
Uznanie społeczne	0	0	1	1	1	0	1	0	0	2	3	3	4	1	1	6	2	2
Wolność	3	2	4	3	2	0	1	2	1	1	4	2	0	0	0	2	1	0
Zbawienie	0	0	1	1	1	0	1	0	0	0	1	1	2	4	3	2	2	9
Życie pełne wrażeń	1	1	2	1	0	0	1	2	2	1	1	4	2	1	3	1	2	3

Tabela 4 przedstawia rangi, jakie wartościom ostatecznym przypisali mężczyźni pochodzący z rodzin rozwiedzionych. Podobnie jak we wcześniej prezentowanych grupach badanych, także osoby z tej grupy (13 – 43,3%) za najważniejszą wartość uznają bezpieczeństwo rodziny. Wysoko cenionymi wartościami są także: mądrość,

dojrzała miłość, szczęście. Do średnio ważnych wartości zaliczono prawdziwą przyjaźń, wolność, dostatnie życie, poczucie dokonania, przyjemność, równość, uznanie społeczne, pokój na świecie. Na ostatnich pozycjach skali rang 12 osób (39,9%) umieściło zbawienie, 10 (33,3%) świat piękna i tyle samo – życie pełne wrażeń. Równomierne rozłożenie wyborów utrudnia przypisanie rang takim wartościom, jak: bezpieczeństwo narodowe, poczucie własnej godności, równowaga wewnętrzna.

Tabela 4

Rangi przypisywane przez mężczyzn pochodzących z rodzin rozwiedzionych wartościom ostatecznym

Wartości ostateczne N = 30	Rangi																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Bezpieczeństwo narodowe	3	1	3	2	1	1	2	1	0	2	0	0	0	1	2	4	3	4
Bezpieczeństwo rodziny	13	6	4	2	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dojrzała miłość	2	4	5	3	1	5	2	2	3	1	0	0	2	0	0	0	0	0
Dostatnie życie	1	0	1	3	1	2	3	0	1	6	2	2	2	1	1	2	0	2
Mądrość	4	5	2	3	4	0	2	1	3	1	2	0	0	2	0	0	0	0
Poczucie dokonania	0	0	0	1	0	1	3	2	3	2	7	0	2	3	2	1	2	1
Poczucie własnej godności	0	1	2	3	4	1	2	1	2	4	3	1	1	1	2	2	0	0
Pokój na świecie	0	0	2	3	5	1	1	0	2	3	1	1	0	5	2	1	3	3
Prawdziwa przyjaźń	0	1	1	2	3	5	1	7	2	2	1	2	0	0	2	0	1	0
Przyjemność	0	1	0	0	0	1	2	1	2	0	1	4	5	3	4	4	2	0
Równowaga wewnętrzna	1	3	3	0	3	2	1	2	2	1	3	3	1	2	0	3	0	0
Równość	1	0	0	2	0	1	2	0	1	1	1	5	6	2	2	3	3	0
Szczęście	0	3	6	3	5	4	1	3	2	1	1	0	0	0	0	1	0	0
Świat piękna	0	0	0	0	1	0	0	1	2	1	1	4	2	5	2	1	3	7
Uznanie społeczne	0	0	0	0	0	1	3	2	2	1	4	3	7	2	2	1	1	1
Wolność	3	3	1	3	1	4	2	6	2	0	1	3	0	0	0	1	0	0
Zbawienie	2	1	0	0	0	0	1	0	1	3	0	1	1	2	3	3	7	5
Życie pełne wrażeń	0	1	0	0	1	0	1	1	1	1	2	2	1	1	6	2	4	6

Po porangowaniu wartości ostatecznych osoby badane dokonały rangowania wartości instrumentalnych. Rangi, jakie poszczególnym wartościom nadały kobiety pochodzące z rodzin pełnych przedstawia tabela 5. Najwyżej cenionymi wartościami w tej grupie osób są: kochający, odpowiedzialny i uczciwy. 24 osoby (34,8%) postawiło wartość – kochający na pierwszym miejscu, 14 (20,3%) na drugim. Wartość odpowiedzialny znalazła się na trzech pierwszych rangach. Rangę pierwszą wybrało 14 (20,3%), drugą 13 (18,8%), trzecią 12 (17,4%) kobiet.

Niewiele mniej osób na pierwszym miejscu umieściło wartość uczciwy – 11 (15,9%). Tyle samo przyznało jej miejsce drugie, a 10 (14,5%) trzecie. Za wysoko cenione wartości uznano także: ambitny, czysty, wybaczący, pomocny. Mniej

ważnymi wartościami w ocenie kobiet pochodzących z rodzin pełnych były: intelektualista, odważny, o szerokich horyzontach, opanowany, pogodny, uprzejmy, obdarzony wyobraźnią, niezależny i logiczny.

Za najmniej ważne wartości uznano posłuszny i uzdolniony. Wartości – posłuszny najniższą rangę przyznało 26 (37,7%) kobiet, a 11 (15,9%) rangę 16. Dwie najniższe rangi (17 i 18) były odpowiednie dla wartości uzdolniony zdaniem 19 (27,5%) osób.

Tabela 5

Rangi przypisywane przez kobiety pochodzące z rodzin pełnych wartościom instrumentalnym

Wartości instrumentalne N = 69	Rangi																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Ambitny	7	2	5	6	8	5	9	5	2	2	1	2	5	4	4	0	2	0
Czysty	1	4	3	4	9	6	2	3	4	6	2	4	4	5	3	1	6	2
Intelektualista	3	4	4	4	4	4	1	9	4	2	4	3	3	7	4	3	4	2
Kochający	24	14	6	3	5	1	1	1	2	4	4	0	0	1	1	2	0	0
Logiczny	1	3	2	4	1	4	5	0	4	1	3	6	7	2	7	6	9	4
Niezależny	1	1	3	2	3	3	3	4	7	1	4	4	8	6	2	5	4	8
Obdarzony wyobraźnią	0	1	0	2	3	1	3	6	5	0	5	5	7	6	9	5	5	6
Odpowiedzialny	14	13	12	6	4	3	3	4	2	0	2	2	1	1	1	1	0	0
Odważny	0	1	1	2	3	1	4	3	7	8	7	8	2	4	6	5	5	2
Opanowany	0	2	2	5	0	7	6	6	4	4	3	8	5	6	2	5	2	2
O szerokich horyzontach	0	0	3	2	3	5	4	5	0	9	4	3	3	7	6	6	5	4
Pogodny	1	1	1	2	3	6	1	6	6	6	6	8	7	3	3	5	2	2
Pomocny	3	6	9	6	4	5	9	5	3	5	3	2	2	1	2	3	1	0
Posłuszny	0	0	0	2	0	1	4	0	3	2	3	3	1	3	2	11	6	26
Uczciwy	11	11	10	6	7	2	3	5	2	2	3	4	1	1	0	1	0	0
Uprzejmy	1	0	1	2	4	7	5	4	5	8	6	3	9	3	7	2	1	1
Uzdolniony	1	1	1	3	1	3	5	1	2	3	8	3	3	4	7	4	11	8
Wybaczący	0	5	6	8	6	6	2	3	8	5	1	1	2	4	3	3	5	1

Tabela 6 przedstawia wartości porangowane przez kobiety pochodzące z rodzin rozwiedzionych. Przeszło połowa badanej grupy – 45 (65,2%) osób za najwyższą cenioną uważa wartość – kochający. Wartość odpowiedzialny na pierwszym miejscu stawia 12 (18,2%), a na drugim 17 (25,8%) osób. Kolejnymi cenionymi wartościami są: pomocny i uczciwy.

Do grupy wartości średnio cenionych przez kobiety pochodzące z rodzin rozwiedzionych można zaliczyć: opanowany, logiczny, ambitny, czysty, uprzejmy, pogodny i o szerokich horyzontach. Nisko na skali ważności zostały umieszczone wartości: obdarzony wyobraźnią, uzdolniony i posłuszny. Wartość posłuszny za najmniej ważną uznało 29 (43,9%) osób.

Ze względu na małe zróżnicowanie wyborów nie ustalono dominacji rang dla wartości: intelektualista, niezależny, odważny oraz wybaczący.

Tabela 6

Rangi przypisywane przez kobiety pochodzące z rodzin rozwiedzionych wartościom instrumentalnym

Wartości instrumentalne N = 66	Rangi																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Ambitny	3	3	6	2	6	6	6	6	9	5	3	4	2	2	1	1	1	0
Czysty	1	1	3	2	4	6	7	3	1	8	3	2	4	4	6	2	7	2
Intelektualista	1	5	3	1	3	3	3	5	3	6	4	3	3	4	6	7	1	5
Kochający	25	11	9	3	1	3	5	3	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0
Logiczny	1	2	3	0	0	0	3	6	8	8	5	3	6	6	4	4	5	2
Niezależny	6	4	2	3	1	6	4	5	4	2	1	3	4	3	4	5	6	3
Obdarzony wyobraźnią	1	1	2	2	1	2	2	2	2	2	3	5	4	6	11	10	2	8
Odpowiedzialny	12	17	6	6	6	3	2	3	4	2	2	1	0	0	0	2	0	0
Odważny	1	2	4	5	6	2	2	6	3	3	5	4	7	3	6	3	2	2
Opanowany	0	3	5	4	4	4	5	8	3	5	6	4	5	2	2	2	3	1
O szerokich horyzontach	2	0	2	3	3	5	2	1	0	3	4	8	6	7	3	8	5	4
Pogodny	1	3	4	2	4	3	5	4	5	3	4	8	2	7	3	6	2	0
Pomocny	1	1	9	10	4	8	3	4	4	3	5	3	4	3	1	1	2	0
Posłuszny	0	0	0	0	1	1	0	1	5	2	0	5	3	3	4	4	8	29
Uczciwy	8	6	5	12	11	3	5	1	3	1	5	1	4	0	1	0	0	0
Uprzejmy	1	1	0	4	5	7	6	4	3	3	9	6	1	5	3	3	4	1
Uzdolniony	0	0	0	1	2	0	1	2	5	3	4	3	5	4	10	5	13	8
Wybaczący	1	6	3	5	4	4	5	2	4	6	2	3	5	5	1	4	4	2

Mężczyźni pochodzący z rodzin pełnych (tabela 7) również za najważniejszą uznali wartość kochający – 14 (50,0%) osób. Kolejne, cenione przez 17,8% wartości to intelektualista i logiczny. W grupie średnio ważnych wartości mężczyźni wskazali na opanowanie i odwagę. Najniższą rangę przypisało 11(39,3%) osób wartości posłuszny. Nisko cenionymi wartościami były też wybaczący i o szerokich horyzontach. Wybory innych wartości były mało zróżnicowane, co uniemożliwiło przypisanie im rang.

Rangi przypisane wartościom instrumentalnym przez mężczyzn pochodzących z rodzin rozwiedzionych zawiera tabela 8. Najwyżej cenioną dla 17 (56,7%) osób wartością było – kochający. Taka sama liczba mężczyzn wysoko stawia odpowiedzialność. Do średnio cenionych wartości badani z analizowanej grupy zaliczyli wartości: odważny, uczciwy, niezależny, uzdolniony. Za mniej ważne wartości badane osoby uznały wartości logiczny, intelektualista, obdarzony wyobraźnią. Na ostatniej 18 randze 12 (40,0%) mężczyzn umieściło wartość posłuszny. Pozostałym wartościom nie przypisano konkretnych rang.

Porównując rangi, jakie poszczególnym wartością ogólnym nadali badani, można stwierdzić, że najwyżej cenioną wartością dla wszystkich było bezpieczeństwo rodziny. Zarówno kobiety, jak i mężczyźni pochodzący z rodzin pełnych doceniają mądrość i dojrzałą miłość. Kobiety pochodzące z rodzin rozwiedzionych po bezpie-

czeństwie rodziny doceniają: poczucie własnej godności, szczęście, wolność; mężczyźni natomiast mądrość i szczęście. Wszystkie badane osoby nadały najniższe rangi trzem wartościami: życiu pełnemu wrażeń, zbawieniu, światu piękna.

Tabela 7

Rangi przypisywane przez mężczyzn pochodzących z rodzin pełnych wartościom instrumentalnym

Wartości instrumentalne N = 28	Rangi																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Ambitny	2	4	3	2	1	1	2	2	0	0	2	1	2	3	1	1	1	0
Czysty	0	0	3	2	2	3	0	3	2	1	1	3	1	0	3	3	1	0
Intelektualista	3	5	1	2	2	0	2	0	1	1	1	1	1	1	3	1	2	1
Kochający	14	2	3	1	1	1	0	1	0	1	0	2	1	1	0	0	0	0
Logiczny	1	5	1	2	1	3	2	2	0	2	2	1	3	0	1	0	0	2
Niezależny	1	1	1	4	1	0	4	1	1	1	2	0	1	3	1	2	2	3
Obdarzony wyobraźnią	1	0	2	1	2	2	1	0	2	3	1	1	2	4	2	2	0	2
Odpowiedzialny	2	3	4	2	0	3	2	1	2	3	2	1	1	2	0	0	0	0
Odważny	2	1	1	0	5	0	4	2	3	0	1	1	2	3	1	2	0	0
Opanowany	0	1	0	2	2	2	2	3	3	1	5	1	0	2	1	1	2	0
O szerokich horyzontach	0	0	1	1	0	2	3	2	1	1	1	1	2	0	4	0	4	5
Pogodny	0	0	1	0	3	1	1	2	2	2	3	4	2	3	1	2	1	0
Pomocny	0	0	1	4	2	4	0	4	3	3	1	2	1	0	1	0	2	0
Posłuszny	0	0	0	0	1	0	0	0	1	1	0	1	1	3	2	3	4	11
Uczciwy	1	3	2	2	1	3	0	1	3	1	1	2	2	1	3	1	1	0
Uprzejmy	0	1	2	1	1	0	3	2	1	4	3	2	0	2	1	4	0	1
Uzdolniony	1	1	0	1	0	3	0	2	3	2	0	3	3	0	2	3	3	1
Wybaczący	0	1	2	1	3	0	2	0	0	1	2	1	3	0	1	3	5	3

Z wartości instrumentalnych za najwartościowszą uznali badani wartość kochający. Osoby pochodzące z rodzin pełnych wysokie rangi przyznały wartościom – kobiety: odpowiedzialny i uczciwy, mężczyźni: intelektualista i logiczny. Kobiety pochodzące z rodzin rozwiedzionych wysoko cenią wartości pomocny i uczciwy, a mężczyźni o tym samym pochodzeniu wartość odpowiedzialny.

Jedyną wartością o małej ważności dla ogółu badanych było – posłuszny. Kobiety z rodzin pełnych wymieniły także wartość uzdolniony, mężczyźni z tych rodzin wartość wybaczący. Dla kobiet pochodzących z rodzin rozwiedzionych mało ważnymi były również wartości uzdolniony i obdarzony wyobraźnią.

Analiza zestawień wartości ogólnych wskazuje, że różna jest preferencja ich w poszczególnych grupach osób. Kobiety pochodzące z rodzin rozwiedzionych cenią wyżej, niż kobiety pochodzące z rodzin pełnych, poczucie własnej godności i wolność, niżej zaś wartości: mądrość, prawdziwą przyjaźń, uznanie społeczne oraz zbawienie.

Tabela 8

Rangi przypisywane przez mężczyzn pochodzących z rodzin rozwiedzionych wartościom instrumentalnym

Wartości instrumentalne N = 30	Rangi																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Ambitny	2	4	1	3	2	1	0	2	1	0	2	1	1	1	4	3	2	0
Czysty	3	0	2	0	1	1	1	2	3	4	3	0	0	1	1	1	4	3
Intelektualista	2	0	0	1	3	0	4	1	3	1	6	2	1	1	2	2	1	0
Kochający	9	8	4	1	0	1	0	1	2	0	2	0	2	0	0	0	0	0
Logiczny	2	2	1	2	1	3	1	1	1	5	1	4	0	1	0	2	1	2
Niezależny	3	2	0	2	1	5	1	3	1	1	0	1	2	0	1	4	1	2
Obdarzony wyobraźnią	0	1	1	1	1	0	1	2	0	2	0	4	2	3	5	2	2	3
Odpowiedzialny	5	6	6	2	3	1	2	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	0
Odważny	0	1	2	5	3	0	3	0	1	1	1	0	3	5	1	2	1	1
Opanowany	0	1	3	3	3	2	2	2	1	0	3	2	2	1	3	2	0	0
O szerokich horyzontach	0	2	0	1	1	1	0	3	1	1	3	1	1	3	2	4	5	1
Pogodny	0	0	3	1	2	2	2	3	3	3	1	1	2	0	2	3	1	1
Pomocny	0	0	4	1	4	4	4	2	3	2	3	2	0	0	1	0	0	0
Posłuszny	0	1	0	0	0	1	1	0	0	1	0	1	2	4	1	0	6	12
Uczciwy	2	1	3	4	1	5	4	2	2	1	1	1	1	1	0	0	0	0
Uprzejmy	0	0	0	1	1	3	3	1	4	3	2	4	4	3	1	0	0	0
Uzdolniony	1	0	0	2	2	0	0	5	1	1	0	2	2	3	4	3	3	1
Wybaczący	1	0	0	0	1	1	1	0	3	3	1	3	3	3	2	1	3	4

Mężczyźni pochodzący z rodzin rozwiedzionych cenią wyżej niż pochodzący z rodzin pełnych – poczucie dokonania, szczęście, uznanie społeczne i pokój na świecie. Niżej natomiast stawiają wartości: dostatnie życie, przyjemność, świat piękna.

Porównując rozkład rang wartości instrumentalnych, stwierdza się podobne różnice. Wartościami wyżej stawianymi na skali ważności dla kobiet pochodzących z rodzin rozwiedzionych, w porównaniu do wyborów kobiet pochodzących z rodzin pełnych, są – pomocny, opanowany, uprzejmy, logiczny. Ta sama grupa osób niżej ocenia wartości czysty i uczciwy.

Równomierny rozkład wyborów dokonywanych przez mężczyzn bez względu na pochodzenie i wynikająca stąd trudność w przypisaniu rang powodują, że w odniesieniu do wartości instrumentalnych można tylko stwierdzić, że wartości logiczny i intelektualista są wyżej cenione przez mężczyzn pochodzących z rodzin pełnych, niż pochodzących z rodzin rozwiedzionych.

Z przedstawionych wyników nasuwa się stwierdzenie, że pochodzenie z określonego typu rodziny nie różnicuje ludzi pod względem najwyżej i najniżej cenionych przez nich wartości, uwidaczniają się natomiast różnice w hierarchii ważności poszczególnych wartości dla osób pochodzących z rodzin pełnych i rozwiedzionych. Środowisko rodzinne uczy odkrywać, hierarchizować i odróżniać normy i wartości.

Wartości, które człowiek ceni, wybiera i realizuje, pozostają w ścisłym związku z funkcjonowaniem rodziny. Pozostają one miarą doświadczonej rzeczywistości rodzinnej.

LITERATURA

- Adamski F. (1984), *Socjologia małżeństwa i rodziny*, Warszawa
- Brzozowski P. (1996), *Skala Wartości (SW). Polska adaptacja Value Survey M. Rokeacha*, Warszawa
- Farnicka M. (1999), *Jak sobie poradzić z rozwodem rodziców (Według koncepcji Wallerstein)*, „Problemy Rodziny” nr 2-3
- Kawula S., Brągiel J., Janke A. W. (1997), *Pedagogika rodziny*, Toruń
- Matuszewicz C. (1975), *Psychologia wartości*, Warszawa-Poznań
- Miształ M. (1980), *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa
- Miształ M. (1984), *Wykształcenie jako wartość*, Warszawa
- Ossowski S. (1967), *Z zagadnień psychologii społecznej, Dzieła*, t. III, Warszawa
- Ostrowska K. (2000), *W poszukiwaniu wartości*, Gdańsk
- Piekarski J. (1991), *Rodzina w międzygeneracyjnej transmisji wartości. Wybrane problemy metodologiczne i propozycje rozstrzygnięć*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, t. III
- Reber A. S. (2000), *Słownik psychologii*, Warszawa
- Rokeach M. (1973), *The nature of human values*, The Free Press, New York
- Skinner F. B. (1978), *Poza wolnością i godnością*, Warszawa
- Stróżewski W. (1992), *W kręgu wartości*, Kraków
- Szczański J. (1972), *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa
- Tyszkowa Z. (1973), *Socjologiczne aspekty socjalizacji w rodzinach współczesnych*, „Zagadnienia Wychowawcze a Zdrowie Psychiczne” nr 4-5
- Tyszkowa M. (red. – 1985), *Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną*, Poznań
- Wiśniewski W. (1985), *Władza, dobrobyt i wykształcenie w systemie wartości społeczeństwa polskiego*, Warszawa

VALUES PREFERRED BY ADULTS FROM FULL AND DIVORCED FAMILIES

Summary

Values as an essential ingredient of human personality are responsible for one's activity. The most important ones decide about a person's self-image and relationship with other people. They are shaped in the process of socialization in one's family. A specific system of values depends on a family. Research results show that adults adhere to the same values irrespective of the fact whether they come from full or divorced families.